

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ МУЗИКИ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

PHILOSOPHICAL MEASUREMENT OF MUSIC AS NECESSARY CONDITIONS FOR THE CREATING PERSONALITY

У статті окреслено актуальну проблему сучасної мистецької освіти – філософське осмислення феномена музики як одного з чинників розвитку творчого потенціалу особистості. Проаналізовано сучасні наукові дослідження філософського бачення поняття творчості в музичному мистецтві. Визначено сучасні погляди вчених на взаємовплив музичного мистецтва і творчої діяльності людства.

Ключові слова: філософія музики, музична творчість, взаємозв'язок філософії і музики, мистецтво.

творчества в музыкальном искусстве. Определены современные взгляды ученых на взаимовлияние музыкального искусства и творческой деятельности человечества.

Ключевые слова: философия музыки, музыкальное творчество, взаимосвязь философии и музыки, искусство.

The article outlines the actual problem of contemporary artistic education – a philosophical understanding of the phenomenon of music, as one of the factors of the development of creative potential of the individual. The modern scientific researches of the philosophical vision of the notion of creativity in musical art are analyzed. The modern views of scientists on the mutual influence of musical art and creative activity of mankind are determined.

Key words: philosophy of music, musical creativity, interconnection of philosophy and music, art.

УДК 37.015.311:7.01(045)(477.82)

Регуліч І.В.,

канд. мистецтвознавства,
викладач хорових дисциплін
Луцького педагогічного коледжу

Степанюк А.В.,

викладач хорових дисциплін
Луцького педагогічного коледжу

В статье обозначена актуальная проблема современного художественного образования – философское осознание феномена музыки как одного из факторов развития творческого потенциала личности. Проанализированы современные научные исследования философского видения понятия

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Музика є невід'ємною складовою творчої особистості. Саме завдяки філософському феномену музика здатна сформувати свідомо орієнтовану модель людини.

Музика нарівні із Всесвітом, як його аналог – така думка панує в сучасній філософії та музикознавстві [12], проте до кінця не є визначеним шлях набуття музичної мови, що починається зі стихії звуків, смислової виразності, логічного спрямування [7].

Музична діяльність стимулює прояви фантазії та образної уяви особистості, а наявність у ній творчого елемента забезпечує взаємозв'язок внутрішнього світу і саморозвитку людини, що є важливою умовою формування особистісного аспекту та прагнення до самовираження.

Для того щоб успішно працювати в цій сфері, необхідно володіти не тільки філософським баченням світу, але й почуттєво-образним за своєю природою мистецтвом звуків. Саме для цього й потрібно розуміти філософію музики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз останніх досліджень свідчить про те, що осмислення музичної творчості, інтерпретації, семантики та ролі цієї проблеми в педагогіці посідає вагомe місце в сучасних наукових дослідженнях. Музичну освіту як складову культурної політики розглянуто в працях таких дослідників, як Ф. Алперсон, В. Боумен, Г. Броді, Д. Елліотт, Л. Закс, Л. Запесоцький, М. Каган, К. Купмен, Л. Мазель, Ф. Макмаррі, В. Медушевський, А. Сохор, Ф. Спаршот, та інших. Проте в них не показано особливостей, що вплива-

ють на музичну освіту в сучасних умовах, тому науковець А.О. Васюріна розглядає властивість музики пробуджувати чуття естетичної насолоди та звертає увагу на зміни в розумінні музичної насолоди [2]; І.Б. Савчук здійснив аналіз екзистенційного підґрунтя музичного мистецтва доби модернізму, а саме – 1920-х рр., розглянувши феномен «екзистенційного» у єдності проявів його іманентних властивостей у філософії, естетиці та музиці [11]; дослідник музичної екзистенції О.О. Капічіна вивчає сутність музичного сприйняття, а основою логіки розгляду музично-естетичних взаємозв'язків вважає феноменолого-екзистенційний аналіз діалектики музичної свідомості [6]; осмислення феномена музики в контексті сучасних трансформацій естетичного «поза межами естетичного» здійснено в праці О.Є. Гомілко [4], у якій виявлено практичний характер музики як способу вираження та структуризації тілесної присутності людини у світі; російський науковець С.Л. Монахов, вивчаючи метафізику музики А. Шопенгауера, виділяє поняття музики як об'єктивацію і вираження волі та виділяє спосіб пізнання цієї волі як першооснови буття [10].

Визначна праця О.Ф. Лосєва «Музика як предмет логіки» є прикладом саме істинно філософського підходу до феномена музики. О.Ф. Лосєв знав професійно начала теорії музики. Саме таке заповнення всього простору між чистим розумом (філософією) і звуковим образом (музикою) стало умовою можливості творчої діяльності у філософії музики для вченого. І.С. Тургенєв зазначав, що «музика – це розум, втілений у прекрасних звуках».

Метою статті є визначення особливостей філософії музичної освіти як складової творчого розвитку особистості.

Музика стоїть на стику феноменологічного, екзистенційного та онтологічного підходів. Щоб розкрити значення феномена цілісності саме через феномен чистого музичного буття, необхідно з'ясувати філософські позиції осмислення музичного феномена, спираючись на всі закони цілісності та універсальності його буття. Цим і зумовлена актуальність означеної теми дослідження.

Виклад основного матеріалу. Взаємодія між філософією й музикою багата й різноманітна: обговорення взаємодії музики з філософськими питаннями почалося давно, водночас музика часто сприймається як об'єкт філософського дослідження.

В історії філософської думки постає багато проблем естетичного спрямування, котрі заслуговують на належну увагу, проте серед них є така, що в умовах сучасності заслуговує первинного дослідження – це проблема рефлексій музики, творчості та інтерпретації. Особливо гостро це питання підіймається в сучасних концепціях музичного виховання, де можна виявити таку загальну тенденцію, як прагнення до розкриття творчого потенціалу. Тож за наявності яких якостей і створення яких умов може існувати творча особистість нині? Звернімося до одного з унікальних факторів формування творчих здібностей особистості, зокрема до музичного мистецтва. Звертаючись до музики, ми безпосередньо створюємо відповідні умови для розвитку творчої особистості, оскільки музика – поліфункціональна, вона, як образно-знакова частина середовища, впливає на ставлення особистості до навколишнього середовища.

Філософія творчості має давню історію, ще в античній філософії бачимо перші спроби осмислення цієї проблеми. Визначення Платона (427 р. до н. е.): «Творчість є переведення небуття в буття», – не означає, що світ виникає з пустоти: небуття, ніщо – це невизначена матерія, до якої приєднується дія форм – ейдосів [1, с. 489].

Музичне буття завжди є буттям естетичним, оскільки музика виражає естетичні почуття високого порядку. В основі музики як мистецтва часу лежить становлення – постійне виникнення і зникнення водночас, отже, музика є суцільною плінністю, з одного боку, та напругою і вибуховістю, з іншого боку. Буття в музиці є єдністю і синтезом свідомого й несвідомого, пізнавального й предметного. Музика є своєрідним феноменом, ідеальною субстанцією, вона є часом, у якому існує число, що пронизує Всесвіт і буття людини. Ми можемо осмислювати феномен музики як цілісність, а саме як шлях до цілісності людини.

О.Ф. Лосєв здійснив спробу досягнути багатовимірність музично-звукового простору, розглядаючи різноманітні аспекти буття музики від символічного вираження самої себе до вчення про гармонії сфер.

Сучасна філософія музики керується частіше культурологічним підходом, історичним принципом, феноменологією і соціологією. Існує проблема розвитку аксіологічного напрямку у філософії музики, напрями, що змикаються, з одного боку, з естетикою та музикознавством, а з іншого – з філософською та культурною антропологією. Це проблема, яку можна визначити як аксіологічну думку про музику. Важливим питанням цієї галузі філософії є форми й методи досягнення музичного буття, які розглядають музику не тільки в онтологічному статусі, виділяючи її як самодостатню субстанцію, але й в аксіологічному світі, розкриваючи музику як спосіб буття у світі людини й людини у світі музики.

Нині О.Ф. Лосєв виокремлює з усіх видів пізнання світу музичне пізнання як самостійне та самодостатнє. У музиці філософ виокремлює «первинну дообразну або доструктурну основу, або чистий музичний досвід» та структурну музику, яка ущільнюється до образу і слова [8, с. 604].

Б.В. Асаф'єв висловив думку: «Чи не є музика за своєю глибиною сутністю чимось більшим, ніж мистецтвом?». Музика – це філософське одкровення, а філософія – це музичний ентузіазм. Зв'язок музики й філософії, перш за все, обумовлюється здатністю музики втілювати «незлитну злитність» світу і людини, тобто те, що і є предметом філософського осмислення. Спрямовуючи свою думку до просторово-часового континууму музики, О.Ф. Лосєв фіксував цілковитий хаос, адже музика не створює жодних предметів, вона змальовує чисту сутність предмета, але не сам предмет. Імовірно, ця сутність є «непомірно більш загальною, ніж індивідуальність предмета, і тому вона має змогу відповідати нескінченній кількості просторово-часових предметів» [8, с. 604]. Чистій музиці не притаманні пізнавальна оформленість, тому просторово-часовий пласт буття зостається поза її межами: вона оперує сенсами та сутностями предметів, зображуючи їхню чисту якість, на відміну від чистої думки, яка має пізнавальну оформленість, однак не охоплює чисту якість і сутність предмета [8, с. 604].

Музична творчість набуває функціонального значення у формах відображення музичної свідомості (музична потреба, музичне сприймання, емоції і почуття, музичний інтерес, оцінки, судження). Як філософія, так і музика, трактуючи творчість, приділяє суттєве значення людському самовідчуттю, інтуїції, проте незаперечним є те, що філософія намагається емпірично (розумово) досягнути проблему, а музика подає її через почуття,

переживання, інтерпретацію художнього образу і, врешті-решт, оригінальність.

Буття музики – це завжди звучання тут і тепер людського життя. Тож «музика – це така форма, що не є об'єктивною» [4, с. 284]. Але «інтерпретатор – це суб'єкт свого часу, свідомість, естетичні погляди і смаки якого формуються навколишнім середовищем, і тому інтерпретація має не тільки суб'єктивний зміст, але й об'єктивний. Це привело до уточнення розуміння інтерпретації, яку розглядають не тільки як суб'єктивний бік виконавства, але і як особливу грань, зумовлену співучастю інтерпретатора, яка є безпосереднім результатом його продуктивної діяльності» [5, с. 10]. Звідси можемо припустити, що кожна інтерпретація музичного тексту має право на життя, але в тому разі, коли логічність її існування буде доведена. Тобто виконання музичного твору насамперед вимагає пошуку сенсу, а вже згодом переростає в особливе, індивідне пояснення художнього змісту та виклад ідейно-художньої концепції.

У музиці відбуваються конгломерації емоційного та раціонального. Проте якщо музика не є об'єктивною формою, а інтерпретація передбачає єдність семантичного, рефлексивного й навіть екзистенціального, то чи можемо ми говорити про особистісний аспект інтерпретатора, тобто про виконавця як творця.

Специфічною рисою мистецтва є те, що воно органічно поєднує в собі теоретичний і практичний аспекти художньо-творчої діяльності на основі залучення до надбань національної та світової мистецької скарбниці. Духовна культура людства є неможливою без музичного мистецтва. Завдяки його художньо-образній формі відбувається могутній естетично-емоційний вплив на особистість, що спонукає до розвитку її активності, спрямованої на творення краси в навколишньому світі й на внутрішнє самовдосконалення. Простежується взаємовплив музичного мистецтва і творчої діяльності людства.

У праці «Методологія наукової творчості» сучасний російський дослідник, філософ Анатолій Майданов зазначає: «Будь-який творчий акт унікальний не лише новизною свого результату, але й оригінальністю шляхів, засобів і способів його одержання» [10, с. 78].

Можемо висловити припущення, що концептуальні засади філософського осмислення проблеми творчості досліджуються в онтологічному контексті, а пояснення феномена творчості в духовних процесах відбувається в межах авторського монізму. Творчий акт постає як вчинок культурно-історичного змісту, у якому відбувається поєднання конкретного, одиничного та всезагального через зіставлення, співвідношення та взаємодоповнення індивідуального та вселюдського досвіду в пізнанні та перетворенні явищ світу. У філософії

творчість визначають, з одного боку, як «форму людської діяльності, у процесі якої створюються якісно нові матеріальні та духовні цінності», а з іншого – як «здатність людини з матеріалу, який надає дійсність, створювати нову реальність, що задовольняє різноманітні суспільні потреби» [1, с. 489]. Творчий акт асоціюється з умінням знаходити і приймати нестандартні рішення в життєвих ситуаціях, котрі швидко змінюються. «Творчість – це породження нового» [1, с. 489].

Отже, у творчому акті вільного вибору людина виявляє свою свободу, свою власну неповторну сутність, розкриває дар досягати існуюче та створювати нове. Саме у творчій діяльності вона активізує свій емпіричний рівень знань, неусвідомлені особистісні задатки, естетичні смаки й манери виражати себе. Людина стає творчою особистістю. Тут ставимо перед собою запитання: «Які ж інтенції музики із визначеннями творчості в екзистенціалізмі?». Насамперед, у заданому контексті дамо визначення, що таке музика. Музика (грец. *musike* – мистецтво муз) – мистецтво, у якому дійсність відображається засобами звукових художніх образів. Музика спрямована, перш за все, на емоційну й чуттєву сфери людини. Філософські питання Ф. Ніцше, які стосувалися трактування музики, несли в собі особливий зміст. Мислитель наголошує, що музика стоїть найвище серед усіх мистецтв, вона нічого не наслідує, тільки зображує. Якщо інші мистецтва – поезія, живопис – є спогляданням, відтворенням у світі уявлень, то музика – це образ найглибшої сутності світу.

Музика вказує нам не тільки на сутність світу, на сутність нашої особистості, вона ще й передає цю сутність. Адже недоступність, яку неможливо передати словами, може передати тільки музика. Але чи може бути екзистенційність у музичній творчості? Це залежить від того, який зміст ми вкладаємо в поняття екзистенціалізму та екзистенційного. Музика та світ явищ – два різні вирази одного й того самого. Тому «якщо б вдалося докладно відтворити в поняттях те, що вона виражає собою, то це виявилось б одночасно достатнім відтворенням і поясненням світу в поняттях, тобто було б істинною філософією» [10, с. 135]. Музика могла б існувати, навіть якби світу зовсім не було. Як вираження внутрішньої сутності «світу і нашого «Я», всяка музика тому «екзистенційна». Під визначенням «всяка музика» маємо на увазі дійсну музику, яка допускає естетичне сприймання і філософський аналіз [10, с. 145]. Музика здатна висловити відтінки емоцій особистості, настроїв, переживань, змін. Вона безпосередньо впливає на екзистенцію людини. Особливість музики полягає в тому, що, визначаючи загальну спрямованість переживань, вона водночас викликає й індивідуальний відгук у душі кожного: спочатку – виконавця, потім – слухача.

Філософська рефлексія знаходить свій ресурс у нетеоретичних і донаукових способах осягнення дійсності, зокрема в музиці. Тож тоталізувальність метафізичного мислення, котра претендує на верховенство у класичній філософії, відтісняється. Натомість його онтологічна плюральність посилюється. Тенденції подолання універсалізації мислення називають постметафізичними перспективами філософії.

Вказані тенденції пов'язують із прагматичним поворотом, завдяки якому «значущості, що трансцендують межі всіх суто локальних масштабів, напруга між трансцендентальними передумовами й емпіричними даностями проникає у фактичність самого життєвіття» [3, с. 69].

Висновки. Музичне буття – це естетичне буття, що має свою логічно-часову структуру, яка дає можливість здійснюватися музичному становленню. Завдяки музичному становленню відбувається те внутрішнє злиття людини з музикою й те охоплює внутрішнє хвилювання, яке становить потаємний центр залучення слухача у стихію життя музичного твору. Тому можна сказати, що в самій сутності музичного буття лежить тотожність людського й музичного, яка визначає особистісне значення музики.

Музична творчість є своєрідним вираженням здатності людини інтерпретувати духовно-естетичне у творчому процесі, а крізь нього – становлення власного «Я». Отже, інтерпретатор – це творець, що створює себе в музичному творі.

Музика здатна висловити все: відтінки емоцій особистості, настроїв, переживань, змін. Вона безпосередньо впливає на емоційну сферу людини. Особливість музики полягає в тому, що, визначаючи загальну спрямованість переживань, вона водночас викликає й індивідуальний відгук у душі кожного: спочатку – виконавця, а потім – слухача.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Булатов М.О. Філософський словник. К.: «Стилос», 2009. 575 с.
2. Васюріна А.О. Гедоністичність сприйняття просторової досконалості музичного світу. Сучасна картина світу: Інтеграція наукового та позанаукового знання. Вип. 3. Суми, 2004. С. 175–181.
3. Габермас Ю. Постметафізичне мислення / Пер. з нім. В. Купліна. Київ: «Дух і літера», 2011. С. 49–121.
4. Гомілко О.Є. Музика. Гармонія сфер чи інструмент культури? Докса. 2010. Вип. 15. С. 276–285.
5. Жукова Н.А. Інтерпретація як компонент музичної творчості: естетичний аспект: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: спец. 09.00.08 – «Естетика». К., 2003. 14 с.
6. Капічіна О.О. Феноменологічні основи проблеми музичного сприйняття. Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. № 2 (54). 2012. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vdnuet/gum/2012_2/Kapichna.pdf;
7. Лосев А.Ф. Музыка как предмет логики. Из ранних произведений. М.: Моск. ун-т, 1990. С. 195–392.
8. Лосев А.Ф. Форма – Стиль – Выражение / Под общ. ред. А. Тахо-Годи, И. Маханькова. М.: «Мысль», 1995. 994 с.
9. Майданов А.С. Методология научного творчества. Изд. ЛКИ, 2008. 512 с.
10. Монахов С.Л. Сущность феномена музыки в метафизике А. Шопенгауэра. *Studia culturale: альманах кафедры философии культуры и культурологии Центра изучения культуры философского факультета Санкт-Петербургского государственного университета.* СПб.: Санкт-Петербургское философское общество. 2002. Вып. 3. С. 140–147.
11. Савчук І.Б. Екзистенційні мотиви світобачення модерністського майстра (на матеріалі камерної музики 20-х років ХХ століття в Україні): автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.03. К., 2005. 20 с. URL: <http://dissert.com.ua/contents/18958.html>.
12. Суханцева В.К. Музыка как мир человека (от идеи вселенной – к философии музыки). К.: «Факт», 2000. 176 с.